

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

Микола Гетьманчук, Олег Поцюрко
Львівський державний університет внутрішніх справ

ІЗ ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СВОБОДИ ОСОБИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

© Гетьманчук М., Поцюрко О., 2012

Mykola Hetmanchuk, Oleg Poczurko

Рецензія на монографію:

Вдовичин І. Свобода особи в правій українській політичній думці (20 – 30 рр. ХХ ст.): монографія / І. Вдовичин. – Івана-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 512 с.

Монографія І.Я. Вдовичина є ґрунтовним науковим дослідженням проблеми свободи особи у правій українській політичній думці (20 – 30 рр. ХХ ст.). Спираючись на сучасні уявлення про свободу, що є результатом досвіду усього людства, автор досліджує сутність суспільно-політичних та національно державницьких ідей правої української політичної думки 20–30 рр. ХХ ст. у дискурсі свободи особи. Вже у вступі автор зазначає: “...значна частина поширених суджень щодо правої української політичної думки ґрунтується на шаблонах та упередженнях, а не на вивченні текстів та історико-політичного контексту епохи, а тому потребує глибокого дослідження і аналізу” [с. 7]. Об’єктивне дослідження вимагає співвідносити ідеї правої української політичної думки з ідеями конструктивної політичної думки, передусім європейського лібералізму і консерватизму, що дасть змогу як подолати тенденційне висвітлення минулого, так і реалістично-критично запропонувати шляхи розвитку особи, спільноти, держави, що ґрунтуються на взаємодоповненні і взаємодії, а не на протистоянні. Автор здійснює порівняльний аналіз правої вітчизняної думки і європейських філософсько-політичних концепцій свободи, обґрунтовує спільність підходів.

У монографії проаналізована роль історичних обставин у контексті герменевтичного прочитання політичних текстів. Спираючись на ґрунтовну джерельну базу, зокрема численні праці вітчизняних та зарубіжних дослідників – російських, польських, американських, англійських тощо (44 сторінки літератури), автор зумів об’єктивно дослідити генезу постановки та вирішення проблеми свободи особи у правій українській політичній думці (20 – 30 рр. ХХ ст.). Зважаючи на те, що період 20–30 років ХХ ст. був надзвичайно насиченим для правої української політичної думки, а представники цього інтелектуального напрямку сформували велику частину обстоюваних ними ідей під впливом історичного і політичного досвіду Визвольних змагань 1917–1920 рр., то основним політичним ідеям цього періоду слід надати нової оцінки. Як влучно стверджує автор: “Найбільш дискусійною проблемою в українській політичній думці і надалі залишається ставлення до теоретичного пошуку націоналістичного напрямку 20–30 років ХХ століття. Наполегливо заперечується обстоювання ним свободи особи як центральної ідеї націоналістичного світогляду” [с. 5].

У першому розділі монографії, який має назву “Теоретичні засади дослідження”, автор дає дефініцію таким поняттям, як особа, особистість та громадянин. Зокрема, він підкреслює, що: “...особа – це людина, котра перебуває у системі суспільних зв’язків і відносин” [с. 15]. Особі властиві такі риси та якості, які характеризують людину в суспільному значенні та містять її соціальну оцінку. Це, зокрема, здатність мислити і приймати усвідомлені рішення; індивідуальність; свобода, тобто право вибирати з наданих суспільством варіантів поведінки той,

який забезпечує реалізацію особистих інтересів і не порушує інтересів інших суб'єктів; відповідальність перед суспільством. Заслугує на позитивну оцінку спроба дослідника висвітлити нелінійний взаємозв'язок і взаємозумовленість інституційних і духовно-культурних чинників формування здатності особи реалізувати власну свободу.

Ретельно проаналізувавши дві основні течії правої української політичної думки – націоналізм і консерватизм, характер тотожностей і відмінностей, різноманітність підходів до проблеми у межах цих світоглядних доктрин, автор виділяє багато засад, на яких в науковій літературі ґрунтується консерватизм: 1) суспільство функціонує гармонійно і природно, бо дане людині Богом, тому не можна радикально змінювати його суспільні порядки; 2) людська природа незмінна, свою біологічну та соціальну недосконалість людина може подолати лише через соціальні та політичні інститути; 3) необхідним є примат суспільного, соціального над індивідуальним [с. 35]. Хоча загалом консерватизм сам по собі не є протилежним до розвитку, прогресу, він лише вимагає, щоб розвиток був органічним, еволюційним, щоб майбутнє не знищувало минулого. Дослідник також підкреслює, що “націоналізм схиляється до консервативного тлумачення суспільно-політичних і духовно-культурних процесів” [с. 37]. Зумовлено це суттю національної ідеології. Багатогранна світоглядна система нації ґрунтується на тлумаченні нації як оптимального життєвого середовища для певної групи людей – окремого “світу”, який потрібно плекати і зміцнювати, захищати від різноманітних загроз, що зумовлює прихильність до консервативнішого світобачення.

У другому розділі “Український націоналізм: світоглядні суперечності (між націоналізмом і лібералізмом)” автор зосереджує свою увагу на вивченні політичних поглядів таких теоретиків націоналізму, як: Д. Донцов, В. Мартинець, Ю. Вассиян, М. Сціборський, Ю. Липа. Як слушно зазначає у цьому розділі І. Вдовичин: Д. Донцов послідовно обстоює європейський вибір України, насамперед тому, що він ґрунтується на свободі особи, пошануванні людського “Я”, на утвердженні інституційних механізмів, які дають змогу свободу реалізувати, а не тільки декларувати. Критична спрямованість його думки щодо Росії була викликана не національною обмеженістю, а тривогою за майбутнє, якщо там запанують цінності обмеження свободи самореалізації людської індивідуальності, наголос на колективістському “Ми”, в якому особа повинна розчинитися і підкоритися поза нею сущим силам, наділити їх правом приймати за неї рішення, позбавитись відповідальності за власну долю [с. 63]. Вивчаючи погляди Д. Донцова, дослідник стверджує, що у Європі історію роблять класи, партії, нації та великі одиниці, суспільність; а у Росії – держава, уряд, що скасували і класи, і одиниці, і суспільність. Саме Д. Донцов виділяє певну основу, на якій повинна ґрунтуватися українська національна ідея, – це європейська концепція родини, громади, власності, людської індивідуальності, а не “колективу” як зручного інструмента маніпулювання незіндивідуалізованими особами.

Продовжуючи осмислення генези націоналістичних ідей Д. Донцова, дослідник звертається до “теоретичних концептів ідеологів організованого націоналізму” (В. Мартинця, Ю. Вассияна, М. Сціборського, Ю. Липи). Очевидно, що неможливо звести їх в один, чітко окреслений ідеологічний напрям – націоналізм, який, як вже було з'ясовано, не творить чіткого ідеологічного концепту, а є своєрідною об'єднувачою ідеєю, що уможливує успішніше здійснювати соціальне, політичне, духовно-культурне визволення, які, своєю чергою, є складовими національного визволення. Особливо це характерно українському націоналізму.

У монографії чітко і якісно розкривається роль еліти у забезпеченні свободи особи, конструктивний характер її діяльності у разі домінування ціннісних критеріїв формування. Зокрема, права політична думка, розглядаючи проблему еліти в контексті свободи особи, звертала увагу на проблеми інституційного застосування демократичного принципу владарювання і пропонувала шляхи їх адекватного вирішення, коли владні повноваження отримують особи, здатні їх коректно і компетентно реалізовувати. Еліта підтримує свободу, бо вона сама є результатом свободи, що ґрунтується на праці, взаємодії і цілеспрямованих зусиллях. Особа чи спільнота може мати свободу діяльності тільки під охороною сили – власної (внутрішньо-духовної і матеріальної), активно захищаючи свої права.

Розкриваючи зміст третього розділу монографії, який називається “Український консерватизм і свобода особи: інтелектуальна відповідь на виклики часу”, дослідник аналізує погляди В. Липинського, В. Кучабського та С. Томашівського. У цьому розділі науковець пише про кілька умов, які, на думку В. Липинського, є обов’язковими для утвердження українського суверенітету з одночасним забезпеченням свободи особи. Основною умовою для утвердження українського суверенітету і забезпечення свободи особи є укладення взаємовідносин між державою і громадянством, – тими, хто править, і тими, ким правлять.

Висновком монографії є утвердження обґрунтованої позиції, що права українська політична думка за тогочасних історико-політичних обставин забезпечила критичний аналіз свободи особи, умов її реалізації, не претендуючи на непомильність і постійно наголошуючи на необхідності зважити на історико-політичні та економічні реалії державотворення, запропонувала доволі зважені шляхи інституційного оформлення свободи людини.

Підбиваючи підсумок, можна стверджувати, що монографія І.Я. Вдовичина є завершеним, самостійним та творчим дослідженням, яке містить виконання завдань, що мають велике значення для теорії і методології політичної науки. Основні положення та висновки наукової роботи є обґрунтованими та доведеними, їх можна використати як в подальших наукових дослідженнях з політології, так і в процесі реформування сучасної України.